

KRACHTWIJKEN

Naoorlogse stadswijken met kwaliteiten

De naoorlogse stadswijk; in stedenbouwkundige kringen beter bekend als de 'modernistisch' of 'functionalistisch' stadswijk. Destijds ontwikkeld vanuit het opkomend idealisme van de gemeenschapsvorming en het bereikbaar maken van een ruime, gezonde en groene woonomgeving voor iedereen. Vandaag de dag zijn deze wijken vaak vervallen tot één van de krachtwijken van Ella Vogelaar. Verloedering, sociale onveiligheid, monotonie en anonimiteit vierten hoogtijdagen in deze wijken. Duidelijk is dat het geschetste beeld van deze wijken in de media en politiek uiterst negatief is. Toch hebben deze wijken kwaliteiten en bied de stedenbouwkundige opzet potenties voor de toekomst.

Naoorlogse woningbouw

Na de tweede wereldoorlog werd er in Nederland in hoog tempo gebouwd om volksvijand nummer één, de woningnood, de baas te worden. Door oorlogsschade, een stilliggende woningbouw en een groeiende bevolking was er een enorm tekort aan woningen ontstaan. Door grote financiële en materiële tekorten moesten nieuwe wegen ingeslagen worden om aan de grote woningnood tegemoet te komen. Moderne stedenbouwkundige en volkshuisvestingsprincipes, die voor de oorlog voornamelijk een experimenteel karakter hadden, werden op grote schaal toegepast en verder onderzocht. Daarnaast werd er gezocht naar alternatieve bouwmaterialen of productiemethoden. Systeembouw was een van die productiemethode waarbij met voorgefabriceerde betonnen elementen in kort tijdsbestek veel woningen ontwikkeld konden worden.

De wederopbouwplannen stonden onder invloed van verschillende politieke en sociologische overtuigingen. Zo keerde een idealistische opvatting uit de jaren twintig en dertig terug, waardoor de arbeidersklasse in de nieuwe plannen voorzien zouden gaan worden van ruime, gezonde en groene woonomgevingen. Ook zijn de woonwijken ontworpen naar de ideeën van de modernistische beweging, waarvan de open woonblokken en een scheiding van functies de

Kenmerken van de naoorlogse woonwijk

Aan de basis van de naoorlogse woonwijken liggen een drietal concepten. Het vooroorlogse concept van een *'Organische woonwijk in open bebouwing'* en de na de tweede wereldoorlog ontwikkelde *'Wijkgedachte'* en *'De verticale tuinstad'*. In de stedenbouwkundige opzet van deze wijken zijn de volgende gemeenschappelijke kenmerken te vinden.

1. Grote nadruk op collectiviteit. Collectiviteit in de vorm van middelhoge woongebouwen (drie à vier verdiepingen) of hoogbouw, en grote oppervlakten collectieve groenvoorziening naar een hiërarchisch stelsel van blok-, buurt-, wijk- en stadsdeelgroen.

2. Toepassing van open bouwblokken. Woningen werden ten opzichte van de omgeving, zon en windrichting optimaal georiënteerd. Deze trend vindt zijn hoogtepunt in wijken als de Bijlmer waarin hoge woongebouwen los van verkeerssystemen, geheel vrij in het groen staan.

3. Herhaling van stedenbouwkundige patronen. Bouwblokken werden herhaald en samengevoegd tot hoven en stempels.

4. Weinig relatie met het omliggende landschap. De meeste naoorlogse woonwijken sluiten met hun interne structuur direct aan op de structuur van de bestaande stad en zijn daarmee sterk naar binnen gekeerd.

5. Strikte scheiding van functies. In het vroege naoorlogse wijken werd er nog wel eens een rij winkels onderin een woongebouw toegepast. Later werden functies als wonen, werken en recreëren in geheel aparte gedeelten van de wijk ondergebracht. [3]

belangrijkste speerpunten waren. Gezegd mag worden dat helderheid, transparantie en de verweving van groene en gebouwde elementen centraal stonden in deze wijken. Met deze uitgangspunten is uitgebreid geëxperimenteerd, zowel in de structuur van de wijk als bij de clustering van de bebouwing. Dat resulteerde in ruim opgezette groene wijken met een duidelijke eigen identiteit.

Probleemwijken met kwaliteiten

Het is de oorspronkelijke opzet van deze wijken, gebaseerd op het idealisme van de gemeenschapsvorming, die momenteel voor problemen zorgt. Door verandering van het tijdsbeeld en de sociale samenstelling van deze wijken is het gebruik en de betekenis van de gemeenschappelijke, groene openbare ruimte veranderd. Veel van deze openbare ruimtes worden tegenwoordig slecht gebruikt en roepen ge-

voelens van monotonie, anonimiteit (zie afb. 1 t/m 3) en sociale onveiligheid op. Daarnaast is het onderhoud van deze wijken erg duur gebleken waardoor duurzaam onderhoud in veel wijken achterwege blijft en verpaupering is opgetreden.

Ondanks alle problemen kennen deze wijken ook voldoende kwaliteiten. Het probleem is alleen dat deze kwaliteiten moeilijk herkenbaar zijn, of door de matige staat van beheer en onderhoud niet echt gewaardeerd worden. Kwaliteiten van naoorlogse wijken liggen vaak op het vlak van de samenhang tussen bebouwing, stedenbouwkundige verkaveling en inrichting van de openbare ruimte. Tot de grootste kwaliteit van deze wijken mogen de prachtige groen- en waterstructuren worden gerekend.

Afb. 1 Door een onbewoonde en blinde begaande grond valt er te concluderen dat er een anonieme en gebruiksloze plint ontstaat. Het groen en de bebouwing staan hierin los van elkaar. **Afb. 2 en 3** Door toepassing van raampartijen en privétuinen op de begane grond wordt ervoor gezorgd dat het gebied een kleinschalig en levendig karakter krijgt. Gelet moet hierbij worden op de bezonning en de indeling van de woning. Een terras of tuin op de schaduw- en 'slaapzijde' heeft namelijk niet het gewenste resultaat van een levendige begaande grond. Dit is vooral duidelijk in afb. 2 waar gordijnen de transparantie van de gevel teniet doen.

In het onderzoek 'Sociaal Groen; Zoektocht naar betaalbaar wonen met groen op je deurmat', door Fogelina Cuperus en Carola van Dorst, worden middels een vergelijkend onderzoek naar vier naoorlogse wijken de kwaliteitsdragers van deze groene woonomgevingen in beeld gebracht.

Betaalbaar groen wonen

Het onderzoek naar de kwaliteitsdragers van de grootschalige groene woonomgeving van de naoorlogse wijk, is gedaan vanuit de vraag naar 'betaalbaar groen wonen voor iedereen'. Om antwoord te vinden op de vraag welke aspecten van de ruimtelijke inrichting nastrevenswaardig zijn en kwaliteiten bevat voor een toekomstig plan in de groene woonomgeving zijn de vier referentiegebieden bestudeerd middels

Een autoluwe omgeving wordt als zeer prettig ervaren en versterkt de belevingswaarde van de groene woonomgeving. Op **afb. 4 en 5** is te zien dat door de aanwezigheid van auto's de belevingswaarde wordt aangetast. Beide wijken hebben ondanks de sterke aanwezigheid van openbaar groen een stenig karakter. Er kan echter beter niet gekozen worden om de auto's geheel buiten de wijk te houden. Bewoners vinden het namelijk erg lastig om een afstand te moeten overbruggen naar hun auto of woning. Er kunnen daarom beter inventieve oplossingen worden toegepast om auto's te ontsluiten. Op **afb. 6** is bijvoorbeeld een fly-over te zien.

Kevin Lynch

De 'Kevin Lynch – methodiek' is een veel toegepaste manier om de intuïtieve belevingswaarde van een gebied in kaart te brengen en te toetsen. In zijn boek 'The image of the city' maakt Lynch een vergelijkende analyse van de voorstellingen of herinneringen van bezoekers en inwoners van drie Amerikaanse steden. Door het mentale stadsbeeld van de inwoners en bezoekers van de drie steden te bestuderen tracht hij de visuele kwaliteiten en karakteristieke kenmerken van het gebied vast te leggen. Geanalyseerd wordt op de vijf typen elementen die door Lynch worden genoemd als dragers van het beeld: *Randen, routes, gebieden, knooppunten en landmarks/herkenningstekens*. [4]

De omsloten tuin

'De omsloten tuinmethode' is een analysemethode op basis van het boek van Rob Aben en Saskia de Wit; 'De omsloten tuin'. In dit boek wordt op een analytische wijze verschillende voorbeelden van hortus conclusus ontleed. Deze analytische methode berust op de vier lagen: *context, planorganisatie, ruimtevorm en verschijningsvorm*. [2]

de onderzoeksmethodieken van 'Kevin Lynch' en 'De omsloten tuin'.

Uit het onderzoek komt naar voren dat deze grootschalige, groene woonomgeving vooral kwaliteit heeft als de volgende dragers aanwezig zijn:

- *Er is sprake van een grootschalige, geschakelde groene onderlegger waarin de woningen zijn geplaatst.*
- *De gemeenschappelijke ruimte wordt opgevat als achtertuin en niet als groene voeg (buffer of niemandsland).*
- *De planopzet en inrichting heeft een sterke relatie met het landschap en de morfologische ondergrond.*
- *Het woonlandschap vormt een autoluwe omgeving.*
- *De groene diversiteit in het gebied is in hoge mate aanwezig*

Toekomstige groene woonomgevingen

Verder worden er in de conclusie van het onderzoek nog een aantal aanbevelingen gegeven voor de ontwikkeling van toekomstige groene woonomgevingen. Allereerst moet er, volgens de

auteurs in dit onderzoek, meer aandacht besteed worden aan de belevings- en gebruikswaarde van het gebied en moet er een betere balans gevonden worden tussen uniformiteit en variëteit. Hierdoor zou monotonie in de toekomst voorkomen kunnen worden.

Ook moet er aandacht zijn voor de toekomstwaarde van plannen. Het blijkt immers dat een plan in de loop van de jaren aan veel veranderingen onderhevig is, waardoor het concept sterk aangetast kan worden. In toekomstige plannen moet daarom geïnvesteerd worden in een duurzaam casco. Hierdoor zullen aanpassingen of aanvullingen op het ontwerp beter opgevangen kunnen worden dan nu in de naoorlogse woonwijken het geval is.

Tot slot wijst het onderzoek in de richting van de ontwikkelaar, de gemeente, de stedenbouwkundigen en de landschapsarchitect. Zij dienen voorafgaand aan de ontwikkeling van dit soort projecten na moeten denken over de beheerbaarheid van deze plannen. Het onderzoek refereert hier naar de vele groenstructuren die in de loop van de tijd zijn wegbezuinigd en vervangen zijn door trapveldjes!

Het volledige rapport met alle referentiestudies, conclusies en inrichtingsprincipes is na te lezen in de mediatheek van Hogeschool Larenstein, onder de vermelding van: Cuperus, F. & C. van Dorst (2010). *Sociaal Groen, Zoektocht naar betaalbaar wonen met groen op je deurmat*. Velp: van Hall - Larenstein.

Literatuur:

- [1] Archief Eemland
- [2] Aben, R. de Wit, S. (1998) *De omsloten tuin*. Rotterdam: Uitgeverij 010
- [3] Lorzing, H., A. Harbers & S. Schluchter 2008. *Krachtwijken met karakter*. Planbureau voor de leefomgeving / NAI Uitgevers, Rotterdam
- [4] Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Massachusetts: MIT press

